

УДК 34.018

ЗАКОНОМІРНОСТІ ВПЛИВУ ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НА ПРОЦЕС ПОКЛАДЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

REGULARITY OF INFLUENCE PRINCIPLES OF NATIONAL POLICE ACTIVITIES IN THE PROCESS OF LEGAL RESPONSIBILITY

Каленіченко Л.І.,

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ*

У статті проаналізовано закономірності впливу принципів діяльності працівників Національної поліції на процес покладання юридичної відповідальності. Сформульовано визначення «принципи діяльності працівників Національної поліції». Доведено, що в процесі покладання юридичної відповідальності працівники Національної поліції повинні керуватися такими принципами: верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості, політичної нейтральності, взаємодії з населенням на засадах партнерства, безперервності.

Ключові слова: відповідальність, юридична відповідальність, принципи діяльності поліцейських, принципи діяльності працівників Національної поліції України.

В статье проанализированы закономерности влияния принципов деятельности работников Национальной полиции на процесс возложения юридической ответственности. Сформулировано определение «принципы деятельности работников Национальной полиции». Доказано, что в процессе возложения юридической ответственности работники Национальной полиции должны руководствоваться следующими принципами: верховенства права, соблюдения прав и свобод человека, законности, открытости и прозрачности, политической нейтральности, взаимодействия с населением на принципах партнерства, непрерывности.

Ключевые слова: ответственность, юридическая ответственность, принципы деятельности полицейских, принципы деятельности работников Национальной полиции Украины.

The article analyzes the laws of the influence of the principles of the work of the National Police officers on the process of laying legal responsibility. The definition of "the principles of the activities of National Police officers" is formulated. It is proved that in the process of laying legal responsibility, the employees of the National Police should be guided by the following principles: the rule of law, observance of human rights and freedoms, legality, openness and transparency, political neutrality, interaction with the population on the basis of partnership, continuity.

Key words: responsibility, legal responsibility, principles of activity of policemen, principles of activity of employees of the National police of Ukraine.

На сучасному етапі розвитку правової системи України на Національну поліцію України покладено чимало завдань у сфері охорони публічного порядку і законності, захисту прав і свобод людини та громадянина, а також реалізації норм юридичної відповідальності. До особистості працівника Національної поліції та до його діяльності з боку громадськості і держави сьогодні висуваються якісно нові вимоги.

Відтак працівники Національної поліції: по-перше, мають захищати права і свободи як окремих громадян, так і

громадськості та держави загалом; по-друге, повинні бути толерантними до вразливих груп населення, мігрантів, переселенців, людей із обмеженими можливостями тощо; по-третє, підрозділи Національної поліції мають бути відкритими для форм зовнішнього громадського контролю; по-четверте, поліцейські виконують низку профілактичних функцій і т. ін.

Показово, що всі завдання та повноваження *поліцейські мають виконувати* у межах відповідної нормативно-правової системи координат, *системи принципів*

діяльності Національної поліції. Є підстави стверджувати, що принципи діяльності Національної поліції України визначають виконання будь-якого завдання працівниками цього правоохоронного органу.

У юридичній літературі принципи діяльності Національної поліції досліджували І.А. Григоренко, Д.С. Денисюк, А.С. Кравцов, В.Є. Мармазов, Т.А. Плугатар, В.В. Сокуренько та ін. Однак немає спеціального дослідження, присвяченого аналізу впливу принципів діяльності поліцейських на процес покладання юридичної відповідальності.

У зв'язку з цим у науковій статті автор поставив за мету дослідити закономірності впливу принципів діяльності працівників Національної поліції на процес покладання юридичної відповідальності.

Під принципами діяльності Національної поліції слід розуміти вихідні, відправні начала, незаперечні вимоги, якими повинен керуватися поліцейський під час виконання службових обов'язків.

Принципи діяльності Національної поліції є правовою ідеєю загального соціального значення, вони втілюють вихідні положення, ідеї, що мають фундаментальне значення для Національної поліції, визначають спрямованість Національної поліції загалом і форму та зміст окремих її інститутів. Крім цього, принципи діяльності Національної поліції є загальнообов'язковими нормативними приписами (за умови закріплення на нормативно-правовому рівні), вони мають загальний правовий характер, тобто визначають поведінку всіх поліцейських; порушення принципу тягне за собою юридичну відповідальність поліцейського [1, с. 25; 2, с. 65].

Зважаючи на викладене, слід відзначити, що *принципи діяльності Національної поліції є основними, базовими, визначальними правилами, вимогами, котрими керуються всі поліцейські незалежно від того, у якому структурному підрозділі працюють, які безпосередні функції, завдання виконують*.

Аналіз основних повноважень, закріплених у ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію», дає підстави стверджувати, що *будь-який поліцейський тією чи іншою мірою бере участь у юридичному процесі, пов'язаному із застосуванням до правопорушників заходів юридичної відповідальності*. Незалежно від займаної посади та безпосередніх посадових обов'язків *всі поліцейські прямо чи опосередковано впливають на реалізацію норм юридичної відповідальності*. Будь-який поліцейський свої конкретні дії повинен вчиняти у межах системи принципів діяльності поліції.

Одним із визначальних і базових принципів діяльності Національної поліції є *принцип верховенства права*.

Згідно з положеннями ст. 6 Закону України «Про Національну поліцію» поліція у своїй діяльності керується *принципом верховенства права*, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [3]. Положення зазначеної статті є деталізацією норм Конституції України, а саме ст. 8, яка проголошує принцип верховенства права [4]. Людина, її права, свободи є найвищою цінністю для будь-якої демократичної правової держави, ціллію як її існування, так і її органів.

Сутність принципу верховенства права полягає у тому, що держава, весь державний апарат, особи, котрі перебувають на державній службі, діють на підставі й у межах права. У свою чергу, вся правова система існує й функціонує для того, щоб закріпити та забезпечити реалізацію прав і свобод людини, гарантувати її нормальний розвиток, діяльність, відпочинок тощо.

На мій погляд, слід виокремити *два основні аспекти принципу верховенства права*: 1) *домінування права щодо держави (державної влади) та закону*; 2) *основоположним ціннісним елементом змісту системи права є права і свободи людини*.

Національна поліція є державним органом. У ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» законодавець закріплює, що поліцейські служать суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини. Ефективний захист прав і свобод людини є ціллю функціонування системи правоохоронних органів [5, с. 264]. У положеннях нормативно-правового акта, який прямо врегульовує діяльність Національної поліції, суб'єкт законодавчої діяльності (держава) прямо визначає, що *поліцейські перебувають на службі не у держави, а саме у суспільства*. Такий стан речей, на мою думку, певною мірою свідчить про реалізацію демократичних і правових засад у нашій державі, конкретизацію принципу верховенства права.

Основним завданням поліції є захист і дотримання прав людини, їх забезпечення та відновлення. З метою виконання цього завдання поліцейські на практиці часто зіштовхуються з необхідністю обмеження прав і свобод конкретних осіб. Так, наприклад, з метою захисту прав, порушених протиправними діями певного громадянина, поліцейські повинні притягнути до юридичної відповідальності особу, винну у скоєнні правопорушення. Процес притягнення до того чи іншого виду юридичної відповідальності суб'єкта відповідальності тісно пов'язаний із обмеженням його прав і свобод (наприклад, привід, допущення, особистий огляд та ін.).

Працівник Національної поліції має право обмежувати громадянина (людину) виключно у законному порядку. Слід окремо звернути увагу на те, що *питання щодо допустимості у тому чи іншому випадку обмежень прав і свобод людини врегульовано як на рівні національного законодавства, так і на рівні міжнародних правових актів-документів*.

Так, аналіз положень Європейського кодексу поліцейської етики та Положень Кодексу поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку дає підстави стверджувати, що ці міжнародні акти деталізують ціннісні вимоги принципу верховенства права щодо діяльності правоохоронних органів. Їх зміст свідчить про те, що: *по-перше*, втручання поліцейського у приватне життя є винятковим заходом абсолютної необхідності; *по-друге*, міжнародна спільнота заборонає терпимо ставитися до будь-якої форми катування або іншого жорстокого, нелюдського поводження чи покарання; *по-третє*, на міжнародному рівні працівникам правоохоронної системи забороняється виконувати незаконні розпорядження керівництва чи обмежувати, порушувати права людини і громадянина у надзвичайних ситуаціях [6, с. 280].

Із принципом верховенства права тісно взаємопов'язані *принцип дотримання прав і свобод людини та принцип законності*, які закріплено положеннями ст. 7 і 8 Закону України «Про Національну поліцію».

Згідно з положеннями ч. 2, 3, 4 ст. 7 Закону України «Про Національну поліцію» у процесі покладання юридичної відповідальності на винну особу працівники Національної поліції мають право обмежувати права та свободи людини виключно на підставах та у порядку, визначених Конституцією і законами України, за умови нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції [3].

Крім цього, ст. 7 Закону України «Про Національну поліцію» забороняє поліцейським за будь-яких обставин сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Законодавець зобов'язує кожного поліцейського у разі виявлення таких дій негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення й обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування [3].

Одним зі складників принципу дотримання прав і свобод громадян працівниками поліції під час притягнення

винної особи до юридичної відповідальності є *недопущення дискримінації з боку поліцейських*.

Суб'єкт законодавчої влади у ч. 5 ст. 7 Закону України «Про Національну поліцію» забороняє працівникам поліції надавати будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками [3].

Працівники Національної поліції незалежно від статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, належності до етнічних меншин, майнового стану, фізичної або розумової відсталості, статевої орієнтації, віку [7, с. 29] в процесі покладення юридичної відповідальності повинні дотримуватися всіх прав і свобод, не допускати жорстокого, нелюдського, такого, що принижує гідність, поводження.

У разі вчинення правопорушення *кожна потерпіла особа має право на рівний захист і відновлення порушених прав і свобод з боку Національної поліції. Кожен суб'єкт відповідальності, незалежно від його майнової, соціальної, расової належності, має бути притягнений до певного виду, міри відповідальності. Жодні особистісні ознаки не повинні впливати на обґрунтованість, справедливості і законності рішень працівників Національної поліції під час здійснення правозастосування, притягнення до юридичної відповідальності*.

Наступним принципом діяльності працівників поліції є *принцип законності* (ст. 8 Закону України «Про Національну поліцію»).

Принцип законності розкриває правоохоронний характер діяльності Національної поліції. Його суть полягає у тому, що поліцейські здійснюють свою діяльність на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України.

Виконуючи свої повноваження з приводу охорони публічного порядку та безпеки, забезпечення реалізації прав і свобод громадян, *працівники Національної поліції повинні суворо та неухильно дотримуватися чинного законодавства та діяти у межах своєї компетенції та у рамках закону*. Дотримання вимог законодавства поліцейськими є вкрай важливою вимогою до їх діяльності у зв'язку з тим, що на неї покладено обов'язок служити суспільству, забезпечувати його безпеку та нормальний розвиток і функціонування.

Поліція є органом виконавчої влади, і працівники поліції наділені доволі широкими повноваженнями у сфері застосування заходів державного примусу. Під час реалізації *норм юридичної відповідальності працівники Національної поліції часто змушені застосовувати поліцейські заходи примусу, які обмежують права та свободи людини*. Особливо важливо, щоб така діяльність проводилася у межах і порядку, чітко визначених законом. Порушення конституційних прав недоторканності особи, житла, таємниці листування, телефонних переговорів, поштових і телефонних повідомлень, свободи пересування по території, свободи мирного зібрання тощо є порушеннями принципу законності в діяльності Національної поліції та є вкрай неприпустимим фактом.

Слід окремо звернути увагу на те, що *зміст принципу законності у діяльності Національної поліції полягає не лише у суворому виконанні Конституції України та інших нормативно-правових актів національної системи законодавства, а й у забороні законодавцем поліцейському: по-перше, застосовувати та керуватися у своїй діяльності нормативно-правовими актами (законами, відомчими актами тощо), які суперечать нормам Конституції України; по-друге, виконувати злочинні чи відверто незаконні розпорядження та накази*.

Ст. 9 Закону України «Про Національну поліцію» *закріплює принцип відкритості та прозорості у діяльності поліцейських*.

Показово, що поліція керується *принципом відкритості та прозорості* у своїй діяльності лише у межах, визначених чинною національною системою права. Тобто всі дії з приводу інформування органів державної влади та громадськості про діяльність у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, оприлюднення (поширення) інформації з обмеженим доступом; розміщення інформації на веб-сайті поліцейські здійснюють у межах та у порядку, визначених законодавством.

Слід окремо звернути увагу на те, що особовий склад Національної поліції формується із залученням представників громадськості. Відтак згідно з наказом МВС від 25 грудня 2015 р. № 1631 «Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських» в апараті центрального органу управління поліції та в її територіальних (міжрегіональних) органах (закладах, установах) для забезпечення прозорого добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських на підставі об'єктивного оцінювання професійного рівня й особистих якостей кожного поліцейського, відповідності їх посаді, визначення перспективи службового використання в органах поліції створюються поліцейські комісії, до складу яких обов'язково входять представники громадськості [8]. Таким чином, громадськість може брати реальну участь у процесі створення інститутів Національної поліції, впливати на її якісний склад. Участь представників громадськості у процесі добору та просування по службі, на наш погляд, певною мірою забезпечує реалізацію принципу прозорості та відкритості у діяльності Національної поліції.

Принцип відкритості та прозорості широко використовується працівниками Національної поліції під час охорони публічного порядку та боротьби з правопорушеннями. Так, наприклад, інформування за допомогою засобів масової інформації громадськості про осіб, що розшукуються, дозволяє виявити окремі життєві обставини у конкретній справі або, у деяких випадках, знайти особу, винну у вчиненні правопорушення.

Крім того, реалізація принципу відкритості та прозорості дозволяє громадськості контролювати як діяльність Національної поліції взагалі, так і процес покладання поліцейськими юридичної відповідальності. Оприлюднення публічної інформації та інформації з обмеженим доступом, якою володіє Національна поліція, дозволяє представникам громадськості брати активну участь у процесі охорони публічного порядку та публічної безпеки, покладення юридичної відповідальності.

Принцип політичного нейтралітету у діяльності Національної поліції закріплений у ст. 10 Закону України «Про Національну поліцію». Згідно з його змістом працівники поліції, *з одного боку, мають бути незалежними від діяльності громадських об'єднань і політичних партій, не висловлювати особистого ставлення до діяльності політичних сил і партій; з іншого* – Національна поліція має спеціальний автономний статус у структурі органів виконавчої влади [9, с. 40].

З метою реалізації принципу політичного нейтралітету у діяльності Національної поліції у правовій системі України *закріплено спеціальний автономний статус цього органу виконавчої влади*. Сутність специфічного статусу Національної поліції полягає у тому, що під час виконання своїх повноважень поліція не повинна отримувати ніяких інструкцій політичного характеру. Поліція у своїй діяльності регулюється лише законом і не залежить від будь-яких політичних партій, рухів та інших громадських організацій [10, с. 148]. А отже, у процесі правозастосування, вирішення конкретної життєвої ситуації працівники Національної поліції повинні бути об'єктивними, незалежними від впливу політичних діячів. *Поліцейські на всіх*

стадіях покладення юридичної відповідальності повинні регулюватися лише законом, перебувати поза політикою та політичними діями, ситуаціями.

Сьогодні на законодавчому рівні Національній поліції надано спеціальний автономний статус. Безпосереднє керівництво, а також орган, що координує діяльність Національної поліції, перебувають поза політикою.

На сторінках юридичної наукової літератури вчені неодноразово доводили, що поглиблення партнерської взаємодії поліції та населення є могутнім чинником розбудови правової держави і ствердження громадянського суспільства [11, с. 600; 12, с. 195]. Партнерська взаємодія поліції та громадськості лежить в основі різних сучасних моделей організації та функціонування поліції (модель Community Policing).

Закон України «Про Національну поліцію» положеннями ст. 11 закріплює *принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства у діяльності поліції*. Згідно з цим принципом працівники Національної поліції повинні здійснювати свою діяльність у тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і всі дії спрямовувати на задоволення їхніх потреб. Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції [3].

Положення ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» деталізовано у відомчих нормативно-правових актах. Відтак Положення про патрульну службу МВС, затверджене наказом МВС України від 02 липня 2015 р. № 796, покладає обов'язок на працівників патрульної поліції діяти у співпраці та взаємодії з населенням і громадськими організаціями з метою запобігання правопорушенням, забезпечення безпеки, зниження рівня злочинності, а також установа довірливих відносин між поліцією та населенням [13]. З метою підвищення довіри до органів МВС одним із принципів діяльності патрульної поліції є партнерство з фізичними та юридичними особами й організаціями [14, с. 44; 15, с. 122].

Взаємодія державних правоохоронних органів із громадськістю є однією з важливих складових частин процесу демократизації суспільства, побудови в Україні правової держави, забезпечення законності [16, с. 152]. Сумісна спільна діяльність працівників Національної поліції та громадськості у сфері протидії злочинності, охорони публічного порядку та публічної безпеки, а також покладення юридичної відповідальності сприяє формуванню у правовій свідомості громадян поваги до права, правових установок, що припускають шанобливе ставлення до нормативно-правових приписів, сумлінне їх виконання.

Ст. 12 Закону України «Про Національну поліцію» встановлює *принцип безперервності у діяльності поліцейських*. Згідно зі змістом цього нормативно-правового

припису поліція забезпечує безперервне та цілодобове виконання своїх завдань. Кожен має право в будь-який час звернутися по допомогу до поліції або поліцейського. Поліція не має права відмовити в розгляді або відкласти розгляд звернень стосовно забезпечення прав і свобод людини, юридичних осіб, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань із посиланням на вихідний, святковий чи неробочий день або закінчення робочого дня [3].

Укладачі науково-практичного коментаря до Закону України «Про Національну поліцію» вважають, що принцип безперервності «виражається у забезпеченні невинного здійснення поліцейських дій із охорони громадського порядку, прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави та протидії злочинності. Дотримуючись принципу безперервності, поліція перебуває в постійній готовності до реагування на злочинні прояви, надзвичайні ситуації та інші події» [14, с. 45]. Тобто згідно з вимогами цього принципу діяльність поліцейські здійснюють постійно, як у робочі дні, так і в неробочі, вихідні, святкові дні. Захист прав і свобод людини та громадянина, протидія злочинності, охорона публічного порядку, публічної безпеки є невідкладними завданнями працівників поліції. Такі завдання поліцейські повинні виконувати цілодобово і щодня, незалежно від того, перебувають вони на роботі чи у відпустці тощо.

Поліцейський на території України незалежно від посади, яку він займає, місця знаходження і часу у разі звернення до нього громадян або службових осіб із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи громадській безпеці, або у разі безпосереднього виявлення таких, зобов'язаний вжити заходів щодо попередження і припинення правопорушень, рятування людей, надання допомоги особам, котрі її потребують, встановлення і затримання осіб, які вчинили правопорушення, охорони місця події та повідомити про це в найближчий відділ поліції [17].

Зміст принципу безперервності зобов'язує працівників Національної поліції бути постійно на варті закону, не відмовляти у допомозі громадянам, весь час виконувати повноваження, закріплені за ними законодавством.

Отже, на підставі викладеного у статті слід *зробити такі висновки*:

Принципи діяльності працівників Національної поліції є основними, базовими, визначальними правилами, вимогами, котрими керуються всі поліцейські незалежно від того, у якому структурному підрозділі працюють, які безпосередні функції, завдання виконують.

У процесі покладання юридичної відповідальності працівники Національної поліції повинні керуватися такими принципами: верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості, політичної нейтральності, взаємодії з населенням на засадах партнерства, безперервності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Григоренко І.А. Принципи правоохоронної (поліцейської) діяльності в Україні та Німеччині. *Наше право*. 2013. № 7. С. 24–30.
2. Денисюк Д.С. Принципи діяльності національної поліції України: теорія та практика реалізації. *Митна справа*. 2015. № 5 (101). С. 63–68.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Мармазов В.Є. Принципи правоохоронної діяльності відповідно до Європейської конвенції з прав людини та практики Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 262–271.
6. Каленіченко Л.І. Юридична відповідальність як форма державно-правового примусу : монографія. Харків : Вид-во «НТМТ», 2017. 348 с.
7. Кравцов А.С. Пріоритет прав і свобод людини і громадянина – провідний принцип діяльності міліції України. *Проблеми адміністративного права*. 2010. № 6. С. 29. URL: <http://www.pravnik.info/urukrain/1567-prioritet-prav-i-svobod-lyudini-ta-gromadyanina-providnij-princip-diyalnosti-milici-ukrani.html>.
8. Про організацію добору (конкурсу) та просування по службі поліцейських : наказ МВС від 25 грудня 2015 р. № 1631. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0049-16/paran15#n15>.
9. Плугатар Т.А. Принципи діяльності поліції в сучасній демократичній державі. *Наука і правоохоронна діяльність*. 2015. № 4 (30). С. 40.
10. Миколенко А.І., Миколенко А.Н. Законы Украины «О прокуратуре», «О милиции», «Об адвокатуре». Комментарии. Харків, 2007. 312 с.
11. Проневич О.С. Німецька та польська моделі партнерської взаємодії поліції та населення на локальному рівні. *Форум права*. 2011. № 4. С. 600. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/20114/11pocnrl.pdf>.

12. Hawdon J. Legitimacy, trust, social capital, and policing styles: A theoretical statement. *Police Quarterly*. 2008. Vol 11, 2. P. 195.
13. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС : наказ МВС України від 02 липня 2015 р. № 796. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0777-15>.
14. Гончаренко І.Б. Коментар статей 10–12. *Закон України «Про Національну поліцію»: науково-практичний коментар* / за заг. ред. В.В. Сокурєнка, О.І. Безпалова, К.Ю. Мельник та ін. ; передм. В.В. Сокурєнка. Харків, 2016. С. 41–46.
15. Сокурєнко В.В. Принципи правоохоронної діяльності Національної поліції України. *Вісник ХНУВС*. 2016. № 4 (75). С. 118–124.
16. Комзюк А.В. Взаємодія з громадськими об'єднаннями як принцип діяльності Національної поліції. *Вісник ХНУВС*. 2016. № 4 (75). С. 147–155.
17. Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України : наказ МВС України від 22 жовтня 2012 р. № 940. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0054-13>.